

JK

Janusz Korczak
stichting

JANUSZ KORCZAK VOOR PEDAGOGISCH MEDEWERKERS IN DE KINDEROPVANG

Joop Berding, Inge Smit en Inge van Rijn

JANUSZ KORCZAK – INSPIRATIE VOOR OPVOEDERS

De Poolse arts-pedagoog Janusz Korczak (1878 – 1942) leefde en werkte met kinderen in zijn weeshuis in Warschau. Je ziet dat huis op de foto hieronder. Het was zo groot dat er wel 200 kinderen woonden. Tot in de Tweede wereldoorlog verbleef hij daar met hen.

Korczak heeft veel geschreven over hoe hij met kinderen omging. Zijn belangrijkste boek is: *Hoe houd je van een kind*. Hij kwam op voor de rechten van kinderen. Daarover schreef hij: *Het recht van het kind op respect*. Ook schreef hij kinderboeken en boeken met verhaaltjes zoals *Koning Matthijsje* en *Als ik weer klein ben*.

Korczak was goed in het observeren en beschrijven van kinderen. Hij had oog voor hun verschillen en hoe ze samen speelden en (soms) ruzie maakten. Hij bestuurd samen met de kinderen het weeshuis als een soort kleine republiek. Ze hadden bij alles inspraak, maar Korczak zorgde er wel voor dat het er eerlijk aan toeging. De oudere kinderen mochten niet de baas spelen over de kleintjes.

De kinderen hadden in die tijd nog helemaal geen rechten, zeker de weeskinderen niet. Pas in 1989 zijn de Rechten van het kind door de Verenigde Naties op papier zijn gezet, Nederland heeft deze in 1995 ondertekend. Maar Korczak was zijn tijd ver vooruit, toen hij in 1919 zijn 'Grondwet van de rechten van het kind' schreef. Hij noemde drie grondrechten van het kind:

1. **Het recht op een eigen leven.** Opvoeders willen dat alles veilig is voor het kind, we willen het kind behoeden voor alle gevaren van het leven. Maar soms gaan we hierin zo ver, dat het kind geen ruimte meer krijgt om zelf dingen te ontdekken.
2. **Het recht op de dag van vandaag:** wij willen kinderen voorbereiden op de toekomst: 'Straks, als je naar school gaat.', 'Later als je groot bent...'. Maar kinderen snakken ernaar om 'nu' te leven. In hun spel gaat het om de ervaringen van dit moment en ze hebben niet zoveel aan: 'Wacht maar .... tot je groot bent.'
3. **Het recht van het kind zo te zijn, als het is.** We moeten het kind accepteren zoals het is, met al zijn/haar talenten en gebreken. Veel opvoeders zijn teleurgesteld als het kind niet aan hun verwachtingen voldoet. Maar als opvoeder ben je niet almachtig, het kind is niet maakbaar.

In deze brochure lees je hoe Korczak dacht over belangrijke zaken bij het opvoeden: respect voor kinderen en zorgen voor eerlijkheid in de groep. Hij betrok kinderen bij alles en praatte veel met hen. Ook dacht hij na over zijn manier van opvoeden. We gaan kijken wat je hiermee kunt in de kinderopvang, in je eigen centrum en groep.

Een pedagogisch medewerkster zei na een Korczak-cursus: 'Inspiratie heb je nodig om van gewone dingen iets bijzonders te maken en van iets bijzonders kun je geïnspireerd raken.'

Dat wensen we jou ook toe!

Joop Berding, Inge Smit en Inge van Rijn

KERNBEGRIIP 1: RESPECT

Janusz Korczak over respect:

'Een kind heeft het recht respect te eisen voor zijn verdriet, al was het maar om het verlies van een steentje ... Je zult kinderen nooit leren kennen als je hun klachten niet serieus neemt'.

Wat Korczak ervan vond

Respect is volgens Korczak het belangrijkste opvoedingsmiddel. Zonder respect voor het kind is opvoeden eigenlijk niet mogelijk. Dan wordt het dwang of indoctrinatie. Hoe voed je op met respect voor het kind? Volgens Korczak begint dat met het erkennen en herkennen van het kind met alle goede en minder goede kanten die bij hem of haar horen. Er is nog een andere vorm van respect die belangrijk is. Het is niet altijd makkelijk om klein te zijn en niet serieus genomen te worden. En het kost heel veel energie om groot te worden. De zware arbeid van het opgroeien, waar het kind dagelijks mee bezig is, verdient ons respect.

Respect in de kinderopvang

In de kinderopvang komen we heel veel verschillende kinderen (en ouders) tegen. Wat zou het ons werk makkelijker maken als alle kinderen en ouders een beetje waren zoals wij. Als ze dezelfde dingen leuk en belangrijk zouden vinden. Toch maakt het feit dat we met zoveel verschillende mensen te maken hebben ons werk ook zo interessant. Eigenlijk is het kindercentrum een samenleving in het klein. De kunst is dan om ondanks alle verschillen (of misschien wel dankzij) een minisamenleving te creëren, waarbinnen iedereen het recht heeft om zichzelf te zijn, de pedagogisch medewerkers, de ouders en de kinderen. Dat lukt natuurlijk niet altijd even goed, maar als respect ons uitgangspunt is en we leren de verschillen te gebruiken in plaats van ze als stoorzender te zien zijn we al een eind op weg.

Kinderen onderling

Een peuter van drie jaar rent door de groep: 'Whoeahh, whoeahh' roept hij tegen iedereen die hij tegenkomt. Sommige kinderen moeten lachen, maar één meisje schrikt en begint te huilen. Voordat de pedagogisch medewerker iets kan zeggen heeft de boeman zich omgedraaid, loopt naar het meisje toe en zegt met een lief stemmetje: 'Het was een grapje'. Hoe vaak grijpen we in zo'n situatie al in, zonder de kinderen de kans te geven om het zelf op te lossen?

Respectvolle omgang met baby's

Hoe maak je de toeten schoon na het eten? Ga je er snel even met een washand overheen, terwijl je met je collega bespreekt wat voor leuke activiteit jullie zo meteen met de kinderen gaan doen? Of maak je van het 'toeten poetsen' zelf een leuke activiteit, waarbij je de grotere kinderen 'het zelf laat doen' en de kleinsten met aandacht en respect voordoet wat de bedoeling is?

KERNBEGRIIP 2: RECHTVAARDIGHEID

Hoe dacht Korczak over rechtvaardigheid?

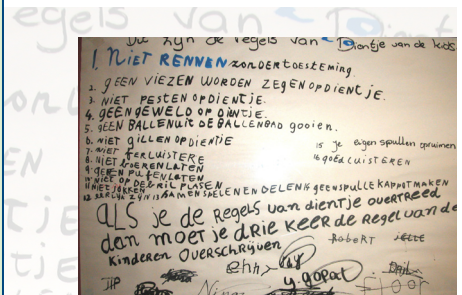
Hoe kun je ieder kind respecteren in zijn of haar eigenheid? Ieder kind, alle medewerkers en ouders tot hun recht laten komen? Je krijgt te maken met verschillende belangen, wensen en behoeften. En die van jezelf niet te vergeten! Korczak zegt: 'Er bestaat geen opvoeder die van alle kinderen evenveel houdt'. Met sommige kinderen en ouders heb je een 'klik' en met andere niet. Maar het zou niet eerlijk zijn als sommige kinderen daardoor meer aandacht en meer ruimte zouden krijgen om zichzelf te zijn dan anderen.

Hoe zorg je ervoor dat het er eerlijk aan toe gaat in de groep?

Als pedagogisch medewerkster in de kinderopvang heb je de verantwoordelijkheid om te zorgen dat het er eerlijk aan toe gaat in de groep. Je probeert ervoor te zorgen dat niet steeds hetzelfde kind zijn zin krijgt. Je begeleidt kinderen als hun wensen en behoeften botsen, bij ruzies en conflicten. Regels helpen daarbij. Maar ook regels zijn niet altijd eerlijk en rechtvaardig. Daarom moet je zo nu en dan met elkaar nagaan of de regels nog wel een doel dienen. Of zijn ze er alleen voor jouw gemak? Eigenlijk zul je steeds jezelf en elkaar moeten blijven corrigeren en elkaar vragen: 'Zijn we nog op de goede weg?'

Janusz Korczak over rechtvaardigheid:

'Als iemand iets verkeers gedaan heeft, kun je hem het beste vergeven. Als hij iets verkeers gedaan heeft omdat hij niet beter wist, dan weet hij het nu. Als hij onopzettelijk iets verkeers gedaan heeft, zal hij in de toekomst voorzichtiger zijn. Als hij iets verkeers doet omdat hij moeilijke kan wennen, dan zal hij zijn best doen. Als hij iets verkeers gedaan heeft omdat hij daartoe is overgehaald door anderen, dan zal hij niet meer naar hen luisteren. Als iemand iets verkeers gedaan heeft, dan kun je hem het beste vergeven en wachten tot hij zich betert'.

Het kinderforum

De bso-groep met oudste kinderen zit in de kring. Yannick is vandaag de voorzitter, hij kijkt rond of iedereen al klaar is om te beginnen. Bijna iedereen is stil. Yannick zegt: 'OK, we gaan beginnen met de vergadering. Wie heeft er iets om te bespreken?' Enkele kinderen steken hun vinger op. Eén voor één krijgen ze de beurt. Jasper heeft een probleem: andere kinderen duwen hem steeds weg bij de computer. Petra wil graag praten over de rommel in de meidenkamer. Vera vindt het lastig dat ze steeds maar haar huiswerk niet afkrijgt omdat de anderen haar storen. Manita schrijft alle punten op in het logboek. Yannick stelt voor te beginnen met het computerprobleem. Hij geeft het woord aan Jasper ....

KERNBEGRIIP 3: PARTICIPATIE (MEE-DOEN)

Waarom wilde Korczak kinderen laten participeren?

Participeren betekent mee-doen. Voor Korczak was participatie een belangrijk begrip. Hij leerde in de praktijk dat je als opvoeder niet in je eentje de kar kunt trekken. Je moet kinderen betrekken bij zaken die voor hen belangrijk zijn, hun mening vragen en hen oplossingen laten aandragen. Betekent dit dan dat we als opvoeder lekker achterover kunnen leunen en dat we de kinderen hun gang kunnen laten gaan? Nee zeker niet, het gaat om gedeelde verantwoordelijkheid en om betrokkenheid, niet om loslaten en onverschilligheid.

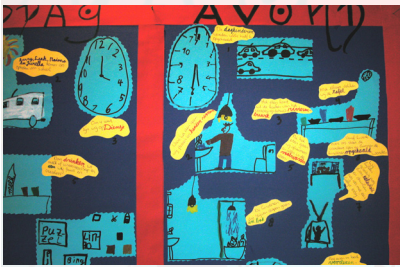
Hoe het ging op het zomerkamp

Toen Korczak voor de eerste keer als groepsleider met een zomerkamp meeging, wist hij niet precies wat hij moest doen. Daarom liet hij de kinderen maar begaan. Soms werd hij boos en begon hij bevelen te geven. Het liep uit op een grote chaos. De kinderen dreigden elkaar de hersens in te slaan. Toen pas begreep Korczak dat hij met de kinderen moest praten in plaats van tegen hen. Hij zette alle kinderen in een kring en sprak met hen: over wat ze verwachtten van het kamp, wat ze leuk vonden, hoe ze konden samenwerken en welke regels er nodig waren. En zo werd de kindervergadering uitgevonden.

Hoe doen wij het in de kinderopvang?

Op een eerlijke manier samenleven in de groep en ieder tot zijn recht laten komen kan niet over de hoofden van de kinderen heen. Ook zij hebben een verantwoordelijkheid in het eerlijk laten verlopen van het groepsgebeuren. Als we kinderen geen stem geven en alles buiten hen om beslissen stuit dat vaak op verzet. Als we hen deelgenoot maken van de zoektocht naar een rechtvaardige manier van samenleven zullen ze graag meedelen en meewerken. Ze komen soms met de meest verrassende oplossingen.

Durf jij het aan?

Uit de praktijk

Een pedagogisch medewerkster vertelt. Bij ons op de NSO was er een vast ritueel bij verjaardagen, dat bestond uit: liedjes zingen en trakteren. Op een middag zongen de kinderen maar het leek nergens op.

Ik vroeg of ze het wel leuk vonden. Ze reageerden schouderophalend. Ze hadden op school al gezongen, dat was wel genoeg. We vroegen wat ze wel wilden. Ze wilden het liefst een hand geven en feliciteren en dan weer lekker verder spelen. Zo gaat het nu ook. Met veel meer plezier en oprechte aandacht.

KERNBEGRIIP 4: DIALOOG

Waarom vond Korczak de dialoog met kinderen zo belangrijk?

Korczak leerde uit zijn eigen praktijk hoe belangrijk het was om naar kinderen te luisteren. Hij merkte dat je, als je je openstelt voor kinderen en voor wat hen bezighoudt, heel veel van kinderen kunt leren. Betekent dat dan dat je kinderen altijd hun zin moet geven? Nee, zeker niet. Korczak is daar heel duidelijk over.

En de dialoog in het team ..?!

Korczak over de dialoog:

Je moet hard werken als je wilt communiceren met kinderen. Het komt niet vanzelf! Een kind moet weten dat het toegestaan is en de moeite waard is om openhartig te spreken, dat het geen woede zal oproepen, dat het begrepen zal worden. Dat niet alleen: het kind moet er zeker van zijn dat zijn vriendjes hem niet zullen uitslachten ...'

'Moeten we dan alles goedvinden? Nooit en te nimmer', zegt Korczak, 'van een zich vervelende slaaf maken we een vervelende tiran. Door een kind iets te verbieden, versterken we hoe dan ook zijn wilskracht, al leert hij zich maar in te houden en zich dingen te ontzeggen'.

Een dialoog met de kinderen ...

kan dat in de kinderopvang..?

• Hoe goed luisteren wij eigenlijk naar wat kinderen te zeggen hebben? Maar al te vaak praten wij volwassenen tegen kinderen in plaats van met hen. Hebben we niet vaak al in ons hoofd wat we willen dat er gebeurt en hoe het moet gebeuren zonder daarbij echt te luisteren naar wat een kind wil? Het zal waarschijnlijk toch gewoon zijn: zin willen doordrijven.... Vervolgens doen we wat we voor ogen hadden en stuiten op verzet, we drijven onze zin door.... Een belangrijk middel voor het betrekken van kinderen bij de dagelijkse gang van zaken is de dialoog. Door kinderen van jongs af aan een stem te geven, een keus te geven, naar hun mening te vragen, laten we hen weten dat zij een mening hebben en dat die belangrijk is.

Zo kan het ook !

• Een leerling zegt: 'Bij ons op het kinderdagverblijf hangt een paraplu met plaatjes van de liedjes eraan, zodat de kinderen kunnen kiezen welk liedje ze gaan zingen'.
• Een andere leerling zegt: 'Oh, dat ga ik ook doen! Vaak begin ik een liedje te zingen en dan roepen de kinderen: 'NEE, NEE', maar dan weet ik niet wat ze willen'.

KERNBEGRIIP 5: ZELFREFLECTIE

Gaat het nu ineens over mij ..?

Het ging de hele tijd al over jou. Bij dit kernbegrip sta je eens stil bij wat je doet als opvoeder. 'Zelfreflectie' = nadenken over jezelf. Hoe heb ik het aangepakt, wat ging er goed, wat ging niet goed? Wat vind ik daar eigenlijk van?

Voor Korczak was nadenken over jezelf-als-opvoeder erg belangrijk. Hij was er voor zichzelf, voor zijn collega's en voor de kinderen eerlijk over als iets niet goed was gegaan.

Korczak is als opvoeder door schade en schande wijs geworden. Steeds vroeg hij zich af waarom hij deed wat hij deed. Was zijn inbreng gericht op eerbijheid, respect en rechtvaardigheid of kwam het voort uit eigenbelang? Had zijn inbreng een positief effect op het reilen en zeilen in de groep? Had hij echt geluisterd naar een kind of was hij bezig geweest met andere - belangrijkeren? - zaken? Elke avond evalueerde hij de dag en reflecteerde daarbij op zijn handelen.

'Een kind is als perkament dat zorgvuldig is volgeschreven met piepkleine lettertekens, waarvan je slechts een deel kunt ontcijferen', zegt Korczak.

Wat kan ik daarmee in de kinderopvang?

Wat we in de kinderopvang van Korczak kunnen leren is dat we als opvoeder nooit klaar zijn met leren. We kunnen kinderen niet leren begrijpen als we niet steeds moeite doen om onszelf te begrijpen. In de opvoeding zijn we ons eigen instrument en net zoals een violist zijn viool dagelijks stemt, zullen wij ons zelf dagelijks moeten 'stemmen'. Ook zullen we dagelijks moeten blijven oefenen. Er komt nooit een moment waarop je kunt zeggen: 'Nu ben ik klaar, ik weet hoe het moet', want het volgende nieuwe kind in je groep stelt je weer voor een raadsel en is een nieuwe puzzel. Dat betekent dat we in de kinderopvang steeds met elkaar moeten blijven praten, elkaar en onszelf moeten blijven corrigeren, ons elke dag weer laten verrassen door de kinderen. Dat maakt het vaak moeilijk, maar ook heel boeiend.

Een spiegel
voorhouden ....

Respectvol omgaan met het werk van de kinderen:

Op de opleiding: in de les worden de leerlingen in vier groepjes ingedeeld: de rode, blauwe, gele en groene groep. Ieder groepje krijgt Legoblokjes om mee te bouwen. Vol enthousiasme gaan ze aan de slag en binnen vijf minuten staan er prachtige bouwwerken op de tafels. Dan komt de docent met een grote bak langs de tafels. Ze zingt: 'Opruimen, opruimen.....' en veegt met één beweging de bouwwerken in de bak. De leerlingen reageren verontwaardigd, sommigen zijn echt geschokt: 'Wat doe je nou?' 'Hoe vaak doen jullie dit bij de kinderen?' vraagt de docent. Het is even stil. Tja, over respect gesproken....

Een pedagogisch medewerkster zei na een Korczak-cursus:

Wat mij het meest is bijgebleven vond ik de kinderopvoeding. Kinderen hebben het recht om mee te denken in een groep. Om zelf regels te maken en om zelf aan te geven wat ze in vakantie tijd willen gaan doen (op een BSO groep). Ik werk zelf op een 0-4 groep en dacht: 'Hoe ga ik dat in de praktijk brengen?' Het belangrijkste is dat je kijkt naar het kind: wat houdt hem/haar die dag bezig en kan ik daarover met het kind in gesprek gaan? Als een kind net naar de dieren tuin is geweest of er is iemand jarig geweest in de familie, haal ik de dieren of kaarsjes en verjaardagshoedjes te voorschijn. Zo komen er ook verhalen los bij andere kinderen. Dat is erg leuk om te doen. Naar aanleiding van de gesprekken kun je een thema maken, met activiteiten die hierop aansluiten. Dus dat betekent: niet zelf thema's bedenken maar samen met de kinderen. Erg leuk.

Leestips

- Janusz Korczak, *Hoe houd je van een kind*. Utrecht, Bijleveld, 1986.
- Janusz Korczak, *Als ik weer klein ben*. Utrecht, Bijleveld, 1985.
- Janusz Korczak, *Het recht van het kind op respect*. Amsterdam, SWP, 2007.
- Janusz Korczak, *Koning Matthijsje I en Koning Matthijsje op het onbewoonde eiland*. Amsterdam, Van Goor Jeugdboeken, 1981 en 1983.
- Joop Berding, *In de ban van het kind. Pedagogisch handelen in de kinderopvang*. Assen, Van Gorcum, 2005.

In vakbladen als *De wereld van het jonge kind*, *Kinderopvang* en *Pedagogiek in Praktijk* staan regelmatig interessante artikelen.

De Janusz Korczak Stichting brengt elk jaar in december een Jaarboek uit over een bepaald thema. In de afgelopen jaren waren dat onder andere: kinderen en seksualiteit; kinderen in de knel; kinderen en creativiteit. Het Jaarboek 2009 is getiteld: Geef ze de ruimte. Het belang van de psychische en fysieke ruimte voor het kind. Ook geeft de Korczak Stichting tweemaal per jaar een Bulletin uit met nieuws, columns en verslagen van activiteiten.

Op de website www.korczak.nl staat veel informatie over Korczak en alle activiteiten van de Korczak Stichting. U kunt zich daar aanmelden als donateur.

Over de auteurs

Inge van Rijn werkt als pedagoog bij Crèche Hermelijntje in Den Haag.

Inge Smit werkt als pedagoog bij B4Kids in Leiden.

Joop Berding is pedagoog en werkt op de Hogeschool Rotterdam.

Dit is deel 1 van de reeks 'Janusz Korczak voor opvoeders', onder eindredactie van Joop Berding

Ontwerp : Joop Berding
Layout : Serge van Maris
Druk : Papyrus, Diemen
Foto's : Ingeborg Dennesen, Dak Kindercentra;
Janusz Korczak Stichting en
Joop Berding
ISBN : 978-90-803953-2-9
NUR : 846

Uitgave: Janusz Korczak Stichting, Amsterdam, 2010
Postbus 70048, 1007 KA Amsterdam
E-mail: info@korczak.nl www.korczak.nl

© Janusz Korczak Stichting en de auteurs, 2010
Alle rechten voorbehouden. All rights reserved.
Overname uit deze brochure uitsluitend na
toestemming van de Janusz Korczak Stichting

